

ТЕМА 4
РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН В ЄС.
СОЦІАЛЬНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.

Метою даної роботи є спроба з'ясувати теоретичне та практичне значення сучасних концепцій «соціальної держави», «соціальної політики», «соціального розвитку» для визначення орієнтирів державної політики в Україні.

Перед науковцями постало завдання побудувати науково-теоретичні засади, які б слугували методологією практики управління соціальним розвитком та його аналізу. Вимоги до логіки наукової дефініції в нашому випадку не є достатніми. Справа в тому, що категорія «соціальна політика» повинна мати значне прикладне призначення, тобто «працювати» заради практики. Тому наголос може змінюватись в залежності від найбільш значущих для країни проблем.

Більшість дослідників соціальної політики в Україні вважають за доцільне звернути увагу на проблеми бідності та забезпечення належного життєвого рівня, соціальної захищеності громадян. Уявляється, що в даному випадку в поле зору потрапляють наслідки, а не причини.

Інший, поширений в вітчизняних дослідженнях погляд, несе відтінок економічного детермінізму. Згідно з ним, соціальний розвиток жорстко залежить від економічного розвитку країни. Такий підхід не дозволяє зрозуміти власні закони соціального розвитку, поставитись до нього як до головної мети соціальної держави.

Ще в 50—60-ті роки минулого століття Л. Ерхард заклав основи теорії соціального ринкового господарства.

Г. Мюрдаль, засновник шведської моделі держави «загального добробуту», наділяв цей тип держави наступними рисами: наявністю системи правових, економічних та соціальних гарантій, умовами для підвищення добробуту за рахунок власної праці, забезпечення достойного рівня життя для людей похилого віку.

Визначення соціальної політики, яке ми пропонуємо, акцентує увагу на соціально-правовій функції держави та, відповідно, на зобов'язаннях держави, стосовно дотримання прав людини в соціальній сфері.

Соціальна політика — це цільова функція соціальної держави, яка полягає в спрямованості діяльності всіх інститутів суспільства (державних та недержавних), на дотримання, захист і реалізацію громадянських, соціальних, економічних та культурних прав громадян

Таким чином наведене визначення підкреслює головну проблему українського суспільства в соціальній сфері — це правова незахищеність людини, порушення державою тих її прав, які зафіксовані в Конституції України та міжнародних деклараціях, пактах, конвенціях.

Соціальний розвиток є результатом державного управління в соціальній сфері, який оцінюється за допомогою міжнародних показників та стандартів. На підставі останніх світова спільнота в особі ООН, Ради Європи, Європейського союзу фіксує рівень, якість, умови життя громадян в кожній країні світу.

Рівень соціального розвитку тієї чи іншої країни сьогодні визначається на підставі Індексу людського розвитку. Індекс людського розвитку (ІЛР), розроблений ПРООН, надає приблизну оцінку людського розвитку взагалі. Головні компоненти

ІЛР — очікувана тривалість життя, освіта (грамотність та кількість вступників до шкіл) і добробут (доходи на душу населення).

Однак, показників, що використовуються для розрахунку індексу за міжнародною методикою, порівняно небагато. Це обмежує корисність глобального ІЛР для регіонального аналізу всередині кожної окремої країни. Регіональний індекс має бути не тільки більш детальним, але і прилаштованим до реалій конкретної країни з огляду на наявні проблеми та дані. Регіональний індекс людського розвитку для України складається з дев'яти окремо зважених компонентів. Найбільша увага приділяється освіті, умовам проживання та матеріальному добробуту населення.

В українському регіональному ІЛР надається також увага таким факторам як розвиток ринку праці, демографічні тенденції, охорона здоров'я, соціальні умови, екологічна ситуація та фінансування людського розвитку.

Важливою умовою входження України у європейський простір є відповідність вітчизняних соціальних стандартів міжнародним. Сьогодні одне з основних завдань — це прискорення стандартизації, тобто приведення у відповідність стандартів країни (особливо соціальних) з міжнародними.

Формально вперше соціальну політику було включено до основних напрямів діяльності на рівні ЄС лише у Маастрихтській угоді.

Амстердамська угода підсилила соціальний аспект спільної європейської політики. Акцент, який був поставлений на права людини, додав нового виміру цілям соціальної політики: угода створила правову основу для забезпечення рівних можливостей для всіх працівників, рівності чоловіків і жінок у питаннях праці та боротьби з соціальною ізоляцією на просторі усього Європейського Союзу.

Центральним пунктом у розвитку Європейської стратегії зайнятості є те, що вона визнає тісний взаємозв'язок зайнятості та соціального захисту.

У 2002 р. Рада прийняла Рекомендації щодо наближення цілей та політики в галузі соціального захисту. Вона визначила, що слід розуміти під терміном «стратегія згуртованості», яка по суті полягає у визначенні спільних цілей. Рекомендація вказує, що ці спільні цілі мають бути провідними принципами у розвитку систем соціального захисту, наголошуючи, що країни-члени можуть вільно визначати спосіб фінансування та організації своїх систем, але ґрунтуватися вони мають на спільних цінностях і цілях. Спільна стратегія модернізації соціального захисту містить 4 головні цілі:

зробити систему соціального захисту більш сумісною з і політикою ринку праці;

розв'язати проблему демографічного старіння, боротися проти соціальної ізоляції;

Велику роль у вирішенні цієї проблеми відіграють такі міжнародні організації, як МОП, ООН, Світовий банк, які в своїй діяльності відпрацьовують норми й рекомендації, що застосовуються, переважно, в різних умовах з урахуванням національних особливостей кожної конкретної країни.

При розробці соціальних стандартів потрібно враховувати два аспекти:

стандартизацію соціальних прав;

розробку соціальних стандартів рівня життя.

Перша група соціальних стандартів була розроблена в 1961 р. і прийняла форму так званої Європейської соціальної хартії, яка повністю присвячена формуванню і захисту соціальних прав. У 1996 р. Рада Європи підготувала нову редакцію Європейської соціальної хартії, яку схвалила Рада міністрів в квітні 1996 р., а з травня того самого року вона була відкрита для підпису європейськими країнами. На сьогодні 15 європейських країн ратифікували цей документ. Стандартизація соціальних прав передбачає: право на працю, на професійну підготовку, на справедливі умови праці, на свободу професійних об'єднань, на укладення колективного договору, право працівників на інформацію, на участь в управлінні підприємством, права дітей та підлітків, працюючих жінок, права матері та сім'ї, права інвалідів і осіб похилого віку, а також права працівників-мігрантів та їхніх сімей на захист, право на безплатну медичну допомогу і соціальне забезпечення. Значна частина стандартизації соціальних прав відображена у чинних законах України.

Друга група соціальних стандартів пов'язана із стандартизацією рівня життя в країні. Ці стандарти, у першу чергу, повинні характеризувати мінімальні соціальні норми, які гарантують гідний рівень життя. До соціальних стандартів рівня життя відносять:

тривалість життя — від 25 (мінімум) до 85 (максимум) років;

грамотність населення — 100%; середню тривалість навчання — 15 років;

реальний ВВП на душу населення (в купівельній спроможності до долара) — від 200 (мінімум) до 40 тис. (максимум);

сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінкою у фертильному віці від 20 до 45 років) - 2,14—2,15;

коефіцієнт старіння населення (частка населення, старшого за 65 років у загальній чисельності населення) — 7%

співвідношення 10% найбагатших до 10% найбідніших — 10:1;

частка населення, яке проживає за межею бідності — 10%;

співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати — 1:3;

мінімальний рівень погодинної заробітної плати — 3 дол.;

рівень безробіття (з урахуванням прихованого) — 8—10%;

кількість правопорушень на 100 тис. населення — до 5 тис.;

13) рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих) — 50:50;

14) кількість психічних патологій на 100 тис. населення — до 284 од. Перші чотири стандарти використовуються у світовій практиці

співробітниками ООН для розрахунків індексу людського розвитку країни. Він може вважатися соціальним стандартом. Інші, від п'ятого до десятого, застосовуються для аналізу і прогнозування соціально-політичної ситуації в країні.

Дуже широкий спектр соціальних стандартів рівня життя, їх багатогранність зумовлюють створення універсальної системи соціальної експертизи в суспільстві.

Україні потрібен постійний моніторинг не тільки соціальних стандартів, а й соціальних процесів. У першу чергу слід визначити такий комплекс мінімальних соціальних стандартів рівня життя, які мають бути гарантовані державою і нею дотримуватися. Базовим показником тут є прожитковий мінімум.

У широкому розумінні бідність необхідно розглядати як нездатність підтримувати прожитковий мінімум (ПМ). Проте визначення цього «мінімального» рівня, особливо коли грошові доходи не можуть слугувати адекватним показником реального споживання, є

проблематичним. Кошти сім'ї складаються з поточних доходів, трансфертних платежів, заощаджень, власності тощо. Отже, офіційне визначення бідності ґрунтується на розмірі доходу сім'ї.

Для порівняння обстежень домогосподарств, які стосуються доходів і умов життя, а також з метою забезпечення послідовності порівнянь між країнами Світовим банком був встановлений стандартний показник межі бідності в розмірі 1 дол. на 1 чол. на день з урахуванням купівельної спроможності долара в цінах 1985 р. Такий підхід дозволив визначити чисельність бідного населення в різних країнах світу. При окремих дослідженнях по континентах (країнах) як показник межі бідності застосовується: у Латинській Америці — 2 дол. на 1 чол. на день; в Європі та в Центральній Азії — близько 4 дол. на 1 чол. на день; у Китаї — 0,6 дол. на 1 чол. на день.

Отже, існують два підходи до визначення бідності (зубожіння). В основі першого підходу, який широко трактує категорію бідності, лежить суб'єктивна відповідь на запитання: «Яким повинен бути мінімальний дохід сім'ї, необхідний для її виживання?» або «Хто вважає себе бідним?». Відповіді на ці запитання мають суб'єктивний характер, тому що для різних людей, типів сімей потрібна різна сума коштів для задоволення своїх основних потреб. Бідність — це стан, при якому основні (необхідні) потреби сім'ї перевищують кошти для її задоволення. Це широке розуміння бідності.

Другий підхід базується на статистичному вивченні цифрової інформації й, у свою чергу, поділяється на абсолютний і відносний. Абсолютний підхід полягає в оцінці мінімального «споживчого кошика», який, як правило, включає набір, в основному, продовольчих товарів. Абсолютна нерівність визначає стан людини, для якого дохід (достатній або недостатній для придбання «споживчого кошика») визначає межу між небідною і бідною людиною. Відносна бідність визначає стан людини або домогосподарства порівняно з визнаним середнім доходом для даної країни (наприклад бідними вважатимуться ті, у кого доходи є нижчими від 40, 50, 60% середнього доходу).

У країнах ЄС використовують в основному відносні показники бідності, тоді як в США — абсолютні. В європейських країнах до бідних домогосподарств відносять такі, в яких показник рівня доходу становить 40—60% від середнього. У цілому в європейських країнах частка бідних становить 7% населення, якщо за межу бідності приймається показник, що дорівнює 40% середнього медіанного доходу, і 18% — якщо за межу прийнято, відповідно, 60%.

Сьогодні жодний з перелічених підходів до виміру рівня бідності не може повністю задовольнити відповідних вимог. В ЄС у цілому вивчення бідності координує Євростат, під контролем якого проводяться вибіркові обстеження домогосподарств у країнах ЄС з метою виявлення **рівня їх доходів.**

Об'єктивні дані про розподіл населення на багатих і бідних, тобто групування людей за розмірами доходу, дають такі споживчі стандарти, як прожитковий мінімум (ПМ), мінімальний споживчий бюджет (МСБ), бюджет високого достатку (БВД).

Мета такого групування — встановлення правил визначення прожиткового мінімуму в регіоні для того, щоб оцінювати рівень життя населення при розробці й реалізації регіональних, соціальних програм, надавати необхідну державну соціальну допомогу малозабезпеченим громадянам, формувати місцеві бюджети. Це один з фундаментальних заходів, який забезпечує функціонування механізму соціального захисту населення. Якщо доходи людини є нижчими від прожиткового мінімуму, то ця людина потрапляє в поле зору органів соціального захисту. Відповідно до прожиткового мінімуму

населення розподіляється на 3 великі групи: 1) з душевим доходом, який є нижчим від ПМ (бідні); 2) від одного до двох ПМ (малозабезпечені); 3) більше двох ПМ (відносно забезпечені)

В середині 2011 року в Україні спостерігається наступна картина бідності населення:

42% населення, згідно статистики, отримують дохід на рівні офіційного прожиткового мінімуму (985 гр.), який утворює 36% середньої національної заробітної плати на цей період (2750 гр.). Тобто ця частка населення може бути віднесена до категорії абсолютно бідних.

За оцінками населення України, свій матеріальний стан як злидений оцінили 5,9% респондентів, як бідний - 40,4%, середній — 52,9%, заможний — 0,6%.

Розрахунки прожиткового мінімуму як головного соціального показника здійснюються з урахуванням головним чином вартості продуктів харчування.

Але продуктову частину споживчого кошику розраховують в Україні, виходячі з заниженої норми споживання — 2791 ккал на добу, тоді як ВОЗ рекомендує 3032 ккал на добу. Якщо додати реальну вартість товарів та послуг, прожитковий мінімум буде виглядати набагато більше.

Специфічним для України є те, що розмір середньої заробітної плати в регіонах не впливає на показник бідності. Так, наприклад, за рівнем середньої заробітної плати Луганська область займає 7-е місце з 27-ми регіонів, й при тому перше місце за показником глибини бідності. Миколаївська область знаходиться на п'ятому місці за розміром середньої заробітної плати й на 3-му місці за тим самим показником бідності.

І навпаки, регіони, де середня заробітна плата є нижчою (Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області) мають й найнижчий показник глибини бідності, займаючи відповідно 20-е, 21-е, 26-е місця.

За результатами опитування Центру «Соціальний моніторинг» найбільш критично оцінили свій матеріальний рівень мешканці північних, центральних регіонів та сходу країни. Вони вважають, що держава не забезпечує «життя, вільне від загрози голоду». Таку відповідь дали 43% опитаних на півночі України, 38% — в центрі та 37% — на сході. Такої ж самої думки дотримуються лише 25% респондентів, що мешкають в західних та південних регіонах.

Європейські стандарти життя стають привабливим фактором для населення України в його зовнішньополітичній орієнтації. Соціологічні дослідження, проведені в Одеському регіоні, найбільш впливовому центрі південної України, показали, що 43,5% респондентів підтримують європейський напрямок зовнішньої політики України і 33,2% висловились проти. 23,3% не мають певної думки з цього приводу. 60,3% вважають, що Україна не готова до вступу до ЄС.

В загальноукраїнському дослідженні, здійсненому соціологами ІС НАН України, отримані результати, є близькими до наших. Вступ України до Євросоюзу підтримали 56% опитаних громадян.

Таким чином, поняття соціальної держави набуває конкретного змісту тільки у зв'язку з поняттями «соціальна політика» та «соціальний розвиток». Останні повинні включати певну систему стандартів та показників в якості засобів визначення ефективності діяльності держави у соціальній сфері.

Висновки

Концепція соціальної держави перетворилась на державну ідеологію в європейських країнах, членах Європейського союзу.

В Україні відсутнє наукове обґрунтування державної соціальної політики. В ідеологічному плані загальнонаціональні цінності не визначені на науково-теоретичному рівні.

Діяльність центральних та місцевих урядів не є спрямованою на людський розвиток.

Досягнення міжнародних соціальних стандартів не розглядається суб'єктами управління як їх обов'язок, пов'язаний з дотриманням прав людини.

Виходячи з цих положень, ми пропонуємо посилити правовий аспект визначення соціальної політики

Останню слід розглядати як цільову функцію соціальної держави. Концепція соціальної держави повинна включати як теоретико-методологічну частину, так й методи діагностики ефективності соціальної політики. Такими засобами діагностики є міжнародні соціальні стандарти прав людини та рівня життя.

Головною сферою порушення соціальних та економічних прав в Україні стали майнові відносини. Статистика доходів населення показує, що політика заробітної плати не відповідає міжнародним стандартам . Це провокує рівень бідності, який в 4 рази перевищує той, що існує в країнах Західної Європи.

Привабливість європейських цінностей і стандартів для громадян України забезпечує підтримку ними орієнтації уряду на євро-інтеграцію. Однак значна кількість населення недостатньо поінформована про соціальну політику в країнах Європейського союзу.

Контрольні питання до теми

1. Що таке європейські соціальні стандарти?
2. Які існують підходи до визначення бідності?

Література

1. Буземайер М., Келлерман К, Петрінг А., Штухлік А. Політичні позиції щодо європейської економічної та соціальної моделі: мозаїка інтересів. К.: Заповіт, 2007. - 50с.
2. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Фонд ім. Ф. Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. К.: Заповіт, 2006. - 44с.
3. Гошовська В.А. Українські реалії соціальної держави. Навч. Посіб. /В.А. Гошовська, Л.І. Ільчук; за заг. ред В.А. Гошовської. - К.: вид-во НАДУ, 2007. - 96с.
4. Гідденс Е. Майбутнє європейської соціальної моделі. К.: Заповіт, 2006. – 56с.
5. Донець А., Дьомкіна В., Гладченко Т, Соціальна політика Європейського Союзу. Перспективи та шляхи запровадження в Україні. Донецьк: Донецький молодіжний дебатний центр, 2006. - 130с.